

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Географічний факультет
Кафедра економічної та соціальної географії

СИЛАБУС
вибіркової навчальної дисципліни

ПРОСТОРОВІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

підготовки магістра

галузі знань 10 Природничі науки

спеціальності 106 Географія

освітньо-професійної програми Економічна та соціальна географія

*Силабус навчальної дисципліни складено для денної та
заочної форм навчання один*

Луцьк 2021

Силабус вибіркової навчальної дисципліни «Просторові аспекти регулювання міграційних процесів» підготовки магістра, галузі знань 10 Природничі науки, спеціальності 106 Географія за освітньо-професійною програмою Економічна та соціальна географія

Розробник: к. геогр. н., доц. кафедри економічної та соціальної географії
Пугач С. О.

Силабус навчальної дисципліни затверджена на засіданні кафедри економічної та соціальної географії

протокол № 8 від 22.03.2021 р.

Завідувач кафедри:

Матвійчук Л. Ю.

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Таблиця 1

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
Денна форма навчання / заочна форма навчання	Галузь знань: 10 Природничі науки	Вибіркова
Кількість годин/кредитів: 150/5		
ІНДЗ: немає	ОПП: Економічна та соціальна географія Магістр	Рік навчання: 2/2
		Семестр: 3/3
		Лекції: 18/10
		Практичні (семінарські): 18 / 8
		Самостійна робота: 104 /114
		Консультації: 10 / 18
		Форма контролю: залік

II. ІНФОРМАЦІЯ ПРО ВИКЛАДАЧА

Таблиця 2

Викладач	Пугач Сергій Олександрович
Науковий ступінь	Кандидат географічних наук
Вчене звання	Доцент кафедри географії
Посада	Доцент кафедри економічної та соціальної географії
Профайл	https://wiki.vnu.edu.ua/wiki/Пугач_Сергій_Олександрович
Телефон	+380501411548
e-mail	sergiy.puhach@vnu.edu.ua
Дні занять	http://194.44.187.20/cgi-bin/timetable.cgi?fbclid=IwAR0Ig022kgG6uqz4BeDLiLMQDb3XNDI40ZsBSW2E1TvKH_rkfv9pCCroHB4
Консультації	аудиторія С-620

III. ОПИС ДИСЦИПЛІНИ

Анотація курсу

Навчальна дисципліна «Просторові аспекти регулювання міграційних процесів» складена у відповідності до освітньо-професійної програми підготовки магістра, галузі знань 10 Природничі науки, спеціальності 106 Географія за освітньо-професійною програмою Економічна та соціальна географія і є однією з головних у підготовці студентів географічного факультету. Програма навчальної дисципліни складена у відповідності з навчальним планом.

Навчальна дисципліна займається вивченням теоретичних та практичних аспектів суспільно-географічного дослідження міграційних процесів населення регіонів та міграційних потоків населення різних територіальних рівнів: від глобального рівня (весь світ) до мікрорівня (окремих населених пунктів) з метою їх подальшого регулювання та управління. Студенти набувають теоретичних знань і практичних навичок суспільно-географічного дослідження міграційних процесів, формують цілісну систему соціально-економічного та географічного мислення та знань в галузі управління міграційними процесами у сучасних соціально-економічних і демографічних умовах.

До кінця навчання студенти будуть компетентними у таких питаннях: суть і особливості міграції населення як соціально-економічного процесу; основні категорії понятійно-термінологічного апарату географії міграцій населення; принципи функціональної взаємодії соціальних, економічних, політичних, правових, психологічних і інших чинників, що впливають на міграційні процеси; механізми формування і розвитку міграційної політики на загальнонаціональному та регіональному рівнях; класифікація видів і типів міграцій; методи і технології аналізу діяльності міграційних служб і організацій, які здійснюють міграційну політику України на різних рівнях; механізми, інструменти і інститути міграційної політики; особливості сучасної міграційної ситуації у Волинській області та Україні.

Пререквізити

Географія населення з основами демографії, Управління розвитком регіону

Постреквізити

Виконання магістерської роботи

Мета і завдання навчальної дисципліни

Метою викладання дисципліни «Просторові аспекти регулювання міграційних процесів» є набуття студентами теоретичних знань і практичних навичок суспільно-географічного дослідження міграційних процесів населення на різних таксономічних рівнях. Сформуванню у студента цілісної системи соціально-економічного та географічного мислення та знань в галузі управління міграційними процесами у сучасних соціально-економічних і демографічних умовах.

Основними завданнями дисципліни «Просторові аспекти регулювання міграційних процесів» є:

- вивчення теоретико-методологічних основ суспільно-географічного дослідження міграцій населення;
- розкриття ретроспективних особливостей формування сучасних міграційних рухів;
- виявлення прикладних аспектів суспільно-географічного дослідження міграцій населення

Результати навчання

У результаті вивчення дисципліни студенти мають здобути наступні компетентності, навички та уміння:

Інтегральна компетентність

- здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми, що характеризуються комплексністю та невизначеністю умов у професійній діяльності з географії або у процесі навчання із застосуванням сучасних теорій та методів дослідження природних та суспільних об'єктів та процесів.

Загальні компетентності

- здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях;
- знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності;
- навички використання інформаційних і комунікаційних технологій;
- здатність до проведення досліджень на відповідному рівні;
- здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел;
- здатність працювати автономно;

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності

- здатність брати участь у плануванні та виконанні наукових та науково-технічних проектів;
- здатність застосовувати знання і розуміння основних характеристик, процесів, історії і складу природи і суспільства;
- здатність здійснювати збір, реєстрацію і аналіз даних за допомогою відповідних методів і технологічних та програмних засобів у польових і лабораторних умовах;
- здатність застосовувати кількісні методи при дослідженні сфер ландшафтної оболонки;
- здатність аналізувати склад і будову геосфер (у відповідності до спеціалізації) на різних просторово-часових масштабах;
- здатність інтегрувати польові та лабораторні спостереження з теорією у послідовності: від спостереження до розпізнавання, синтезу і моделювання;
- знання і використання специфічних для географічних наук теорій, парадигм, концепцій та принципів відповідно до спеціалізації;
- самостійно досліджувати природні матеріали та статистичні дані(у відповідності до спеціалізації) в польових і лабораторних умовах, описувати, аналізувати, документувати і презентувати результати;
- здатність до планування, організації та проведення досліджень і підготовки звітності;
- здатність ідентифікувати та класифікувати відомі і реєструвати нові об'єкти у географічній оболонці, їх властивості та притаманні ним процеси;
- здатність працювати в колективах виконавців, у тому числі в міждисциплінарних проектах.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати:

- суть і особливості міграції населення як соціального-економічного процесу;
- основні категорії понятійно-термінологічного апарату географії міграцій населення;
- принципи функціональної взаємодії соціальних, економічних, політичних, правових, психологічних і інших чинників, що впливають на міграційні процеси;
- механізми формування і розвитку міграційної політики на загальнонаціональному та регіональному рівнях;
- класифікацію видів і типів міграцій;
- методи і технології аналізу діяльності міграційних служб і організацій, які здійснюють міграційну політику України на різних рівнях;
- механізми, інструменти і інститути міграційної політики;
- особливості сучасної міграційної ситуації у Волинській області та Україні.

вміти:

- діагностувати регіональну міграційну ситуацію;
- пояснювати взаємозв'язок соціально-економічних та міграційних процесів в суспільстві;
- аналізувати первинну статистичну інформацію;
- розраховувати основні показники та коефіцієнти міграції населення;
- складати програму дослідження міграцій населення, яка дозволяє отримати кількісну і якісну інформацію трудових мігрантів;
- проводити аналіз міграційних передумов, що складаються в суспільстві, і на його основі складати прогноз розвитку міграційної ситуації у регіоні.

Структура навчальної дисципліни

Таблиця 3

Структура навчальної дисципліни для денної форми навчання

Назви змістових модулів і тем	Усього	Лекції.	Практичні роботи	Консультації	Самостійна робота	Форма контролю*/ Бали
Змістовий модуль I. Теоретико-методологічні основи дослідження міграцій населення						
Тема 1. Географія міграцій населення як наука. Історія дослідження міграцій	15	2	2	1	10	4
Тема 2. Поняття „міграції населення”. Типізація міграцій населення	15	2	2	1	10	4
Тема 3. Фактори, які впливають на міграції населення	15	2	2	1	10	4
Тема 4. Методи вивчення міграцій	15	2	2	1	10	4

населення. Теорії та концепції міграційних процесів						
Модульна контрольна робота 1						30
Разом за змістовим модулем 1	60	8	8	4	40	46
Змістовий модуль II. Суспільно-географічна характеристика сучасних міграцій населення						
Тема 5. Суспільно-географічна характеристика сучасних міграцій населення світу	15	2	2	1	10	4
Тема 6. Суспільно-географічна характеристика сучасних міграцій населення України	15	2	2	1	10	4
Тема 7. Суспільно-географічна характеристика сучасних міграцій населення Волинської області	19	2	2	1	14	4
Тема 8. Міждержавна трудова міграція	20	2	2	1	15	4
Тема 9. Прогнозування міграційної ситуації. Регулювання міграційних процесів	21	2	2	2	15	8
Модульна контрольна робота 3						30
Разом за змістовим модулем 3	90	10	10	6	64	54
Усього годин	150	18	18	10	104	100

Таблиця 4

Структура навчальної дисципліни для денної форми навчання

Назви змістових модулів і тем	Усього	Лекції.	Практичні роботи	Консультації	Самостійна робота	Форма контролю*/ Бали
Змістовий модуль I. Теоретико-методологічні основи дослідження міграцій населення						
Тема 1. Географія міграцій населення як наука. Історія дослідження міграцій	18	1		2	15	4
Тема 2. Поняття „міграції населення”. Типізація міграцій населення	15	1	2	2	10	4
Тема 3. Фактори, які впливають на міграції населення	18	1		2	15	4
Тема 4. Методи вивчення міграцій населення. Теорії та концепції міграційних процесів	15	1	2	2	10	4
Модульна контрольна робота 1						30
Разом за змістовим модулем 1	66	4	4	8	50	46
Змістовий модуль II. Суспільно-географічна характеристика сучасних міграцій населення						
Тема 5. Суспільно-географічна характеристика сучасних міграцій населення світу	13	1		2	10	4
Тема 6. Суспільно-географічна характеристика сучасних міграцій населення України	13	1		2	10	4

Тема 7. Суспільно-географічна характеристика сучасних міграцій населення Волинської області	17	1		2	14	4
Тема 8. Міждержавна трудова міграція	20	1	2	2	15	4
Тема 9. Прогнозування міграційної ситуації. Регулювання міграційних процесів	21	2	2	2	15	8
Модульна контрольна робота 3						30
Разом за змістовим модулем 3	84	6	4	10	64	54
Усього годин	150	10	8	18	114	100

Завдання для самостійного опрацювання

Самостійна робота виконується студентами згідно з розподілом годин за темами і включає в себе різні види самостійної роботи: вивчення конспекту лекцій та літературних джерел, підготовка до практичних робіт, самостійне вивчення окремих питань курсу, підготовка доповідей.

Таблиця 5

№ з/п	Тема
1	Географія міграцій населення як наука. Історія дослідження міграцій 1. Міграціологія, як міждисциплінарний комплекс наук. 2. Історія досліджень міграцій населення в Україні. 3. Історія досліджень міграцій населення в світі.
2	Поняття „міграції населення”. Типізація міграцій населення 1. Широкий підхід до трактування поняття «міграція». 2. Вузьке трактування поняття міграція. 3. Типізація міграцій населення за різними авторами.
3	Фактори, які впливають на міграції населення 1. Співвідношення понять: фактор, чинник та передумова міграції. 2. Класифікація факторів міграцій населення за можливістю регулювання.
4	Методи вивчення міграцій населення 1. Групи методів для вивчення міграцій населення. 2. Математико-статистичні методи. 3. Групи показників, що характеризують міграції населення. 4. Показники адаптації мігрантів. 5. Методика розрахунку коефіцієнта інтенсивності міграційних зв'язків.
4	Теорії та концепції міграційних процесів 1. Особливості пояснення міграційних процесів сучасними науково-філософськими вченнями та концепціями 2. Теорія світового (міжнародного) ринку праці. 3. Теорія світової системи (глобального міста). 4. Теорія сегментованого ринку праці.
5	Суспільно-географічна характеристика сучасних міграцій населення світу 1. Характеристика міграцій населення США. 2. Характеристика міграцій населення Німеччини. 3. Характеристика міграцій населення Франції. 4. Характеристика міграцій населення Росії. 5. Характеристика міграцій населення Італії. 6. Характеристика міграцій населення Китаю. 7. Характеристика міграцій населення Польщі.

	8. Характеристика міграцій населення Великобританії. 9. Характеристика міграцій населення Чехії. 10. Характеристика міграцій населення Індії.
6	Суспільно-географічна характеристика сучасних міграцій населення України 1. Міграційний обмін між Україною та країнами СНД. 2. Міграційний обмін між Україною та країнами ЄС. 3. Міграційний обмін між Україною та країнами Північної Америки. 4. Міграційний обмін між Україною та рештою світу.
7	Суспільно-географічна характеристика сучасних міграцій населення Волинської області 1. Міграційний обмін між Волинською областю та країнами СНД. 2. Міграційний обмін між Волинською областю та країнами ЄС. 3. Міграційний обмін між Волинською областю та країнами Північної Америки. 4. Міграційний обмін між Волинською та Рівненською областями. 5. Міграційний обмін між Волинською та Львівською областями. 6. Міграційний обмін між Волинською областю та м. Київ.
8	Міждержавна трудова міграція 1. Еволюція терміну трудовий мігрант. 2. Трудові міграції населення України у Росії. 3. Трудові міграції населення України у Польщі. 4. Трудові міграції населення України у Чехії. 5. Трудові міграції населення України у Італії.
9	Прогнозування міграційної ситуації 1. Основні методи прогнозування міграційної ситуації. 2. Інтерполяція. 3. Методи експертних оцінок. 4. Моделювання міграційної ситуації.

IV. Політика оцінювання

Політика викладача щодо студента

Для одержання високого рейтингу необхідно виконувати наступні умови:

- не пропускати навчальні заняття, не спізнюватися на них та не займатися сторонніми справами на заняттях;
- чітко й вчасно виконувати навчальні завдання та завдання для самостійної роботи;
- виключати мобільний телефон під час занять і під час контролю знань;
- брати участь у контрольних заходах (поточний, модульний, підсумковий та контроль самостійної роботи).

За об'єктивних причин (наприклад, хвороба, міжнародне стажування) навчання може відбуватись в он-лайн формі (змішана форма навчання) за погодженням із деканатом та керівником курсу.

Політика щодо академічної доброчесності

Прослуховуючи цей курс, Ви погодились виконувати положення принципів академічної доброчесності:

- виконувати усі поточні завдання та підсумковий контроль самостійно без допомоги сторонніх осіб;
- списування під час контрольних заходів (в т. ч. із використанням мобільних пристроїв) заборонено;
- надавати для оцінювання лише результати власної роботи;
- не вдаватися до кроків, що можуть нечесно покращити Ваші результати чи погіршити/покращити результати інших студентів;
- не публікувати відповіді на питання, що використовуються в рамках курсу для оцінювання знань студентів.

Політика щодо дедлайнів та перескладання

Самостійно вивчати матеріал пропущеного заняття, за умов не виконання завдань практичних занять відпрацювати їх під керівництвом викладача та захистити у час передбачений графіком консультацій викладача.

Роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку (до -25 %). Перескладання модулів відбувається із дозволу деканату за наявності поважних причин.

Орієнтований перелік питань до заліку

1. Поняття „міграція населення”. Підходи до трактування поняття „міграція населення”.
2. Міграційний процес. Міграційний потік. Міграційна когорта.
3. Періоди дослідження міграцій населення у нашій країні.
4. Провідні науковці – дослідники міграцій населення в Україні.
5. Класифікації та типізації міграцій населення. Їх спільні та відмінні риси.
6. Стаціонарні (постійні) міграції.
7. Сезонні міграції.
8. Маятникові міграції.
9. Фактори, які впливають на міграції населення.
10. Класифікація факторів міграції Л. Л. Рибаківського.
11. Джерела даних (інформації) про міграційні процеси.
12. Переписи, як джерело даних про міграції населення.
13. Особливості поточного обліку міграцій населення в Україні.
14. Показники міграції населення. Абсолютні та відносні показники.
15. Показники міграції населення: коефіцієнти прибуття, вибуття, сальдо міграції.
16. Показники міграції населення: коефіцієнти валової міграції, ефективності, перевищення.
17. Методи вивчення міграційних процесів.
18. Головні теорії та концепції міграційних процесів населення світу.
19. Головні теорії та концепції міграційних процесів: гравітаційна теорія, теорія міграційних мереж.
20. Теорія трьох стадій міграційного процесу Л. Рибаківського.
21. Головні тенденції сучасних міграційних процесів населення світу.
22. Нові типи мігрантів у світі: міграція висококваліфікованої робочої сили, „відтік мізків”, „відтік наречених”, „відтік м’язів”, „відтік талантів” та ін.
23. Вимушена міграція у світі. Біженці.
24. Сучасна міграційна ситуація у країнах ЄС.
25. Сучасна міграційна ситуація у Росії.

26. Сучасна міграційна ситуація у країнах Азії.
27. Сучасна міграційна ситуація у країнах Африки.
28. Сучасна міграційна ситуація у країнах Англо-Америци.
29. Сучасна міграційна ситуація у країнах Латинської Америки.
30. Поняття про міграційну політику. Основні типи міграційної політики.
31. Міграційна політика США.
32. Міграційна політика Франції.
33. Міграційна політика Німеччини.
34. Міграційна політика Великобританії.
35. Сучасні тенденції міграційних процесів в Україні.
36. Внутрішньорегіональні міграції населення України.
37. Міжрегіональні міграції населення України.
38. Міждержавні міграції населення України.
39. Регіональні відмінності перебігу міграційних процесів населення України.
40. Закордонна трудова міграція громадян України.
41. Вплив міграцій на трансформації чисельності і складу населення України.
42. Районування міграцій населення України.
43. Міграційні райони України за О.В.Позняком.
44. Загальна характеристика міграційних процесів населення Волинської області.
45. Територіальні відмінності міграційних процесів населення Волинської області.
46. Міждержавні міграції населення Волинської області.
47. Міжрегіональні міграції населення Волинської області.
48. Внутрішньорегіональні міграції населення Волинської області.
49. Районування міграцій населення Волинської області.
50. Глобалізація та міждержавний рух трудових ресурсів.
51. Передумови та чинники закордонної трудової міграції громадян України.
52. Географія української закордонної трудової міграції.
53. Негативні сторони закордонної трудової міграції.
54. Позитивні сторони закордонної трудової міграції.
55. Прогнозування міграційної ситуації.

VI. ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ

Навчальна дисципліна оцінюється за 100 бальною шкалою. Переведення балів внутрішньої 100 бальної шкали в національну шкалу здійснюється наступним чином:

Таблиця 6

Шкала оцінювання (національна та ECTS)

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи (проекту), практики	для заліку
90 – 100	A	Відмінно	Зараховано
82 – 89	B	Дуже добре	
75 – 81	C	Добре	
67 – 74	D	Задовільно	
60 – 66	E	Достатньо	

1 – 59	F	Незадовільно	Незараховано (З можливістю повторного складання)
--------	---	--------------	---

VII. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Методичне забезпечення курсу

1. Пугач С. О. Географія міграцій населення : методичні розробки практичних робіт. Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2012. 39 с.
2. Пугач С. О. Географія міграцій населення : робоча навч. прогр. курсу. Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2012. 20 с.

Основна

1. Малиновська О. А. Мігранти, міграція та Українська держава : аналіз управління зовнішніми міграціями : монографія. К. : Вид-во НАДУ, 2004. 236 с.
2. Малиновська О. А. Україна, Європа, міграція : міграції населення України в умовах розширення ЄС. К. : Бланк-Прес, 2004. 170 с.
3. Міграційні процеси в сучасному світі : світовий, регіональний та національний виміри : понятійний апарат, концептуальні підходи, теорія та практика : енцикл. / за ред. Ю. Римаренка. К. : Довіра, 1998. 912 с.
4. Міграційні процеси в Україні : сучасний стан і перспективи : монографія / О. В. Позняк (наук. ред.). Умань : СПД Сочінський, 2007. 276 с.
5. Міграційні явища та процеси : поняття, методи, факти: довідник / В. С. Кравців, У. Я. Садова та ін. Л. : ІРД, 2009. 228 с.
6. Пугач С. О. Міграції населення Волинської області : суспільно-географічний аналіз : монографія. Луцьк : ПФ «Смарагд», 2012. 190 с.
7. Пуригіна О. Г., Сардак С. Е. Міжнародна міграція : Навч. посіб. К. : ВЦ „Академія”, 2007. 312 с.

Додаткова

1. Lazhnik V., Maister A., Puhach S. Spatial differentiations of trade links between Ukraine and Czechia. *Acta Universitatis Carolinae Geographica*. 2019. Vol. 54. No 2. P. 37–47.
2. Барський Ю. М., Пугач С. О. Просторовий аналіз сучасної територіальної реформи у Волинській області. *Економічний форум*. 2017. № 3. С. 44–50.
3. Западнюк С. О. Аналіз науково-методичних підходів до суспільно-географічних досліджень міграції населення. *Український географічний журнал*. 2007. № 1. С. 34–38.
4. Западнюк С. О. Ретроспективний аналіз міждержавних міграцій населення України (2000–2007 рр.). *Український географічний журнал*. 2008. № 2. С. 46–50.

5. Западнюк С. О. Суспільно-географічні фактори міграції населення. *Український географічний журнал*. 2007. № 3. С. 40–45.
6. Зовнішні трудові міграції населення України / Е. М. Лібанова, О. В. Позняк. – К. : РВПС НАН України, 2002. – 206 с.
7. Лажнік В., Пугач С. Просторовий аналіз особливостей розселення населення Волинської області з використанням центрографічного методу. *Часопис соціально-економічної географії* : міжрегіон. зб. наук. праць. Харків, ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017. Вип. 22 (1). С. 112–117.
8. Методология и методы изучения миграционных процессов. Междисциплинарное учебное пособие / Под ред. Ж. Зайончковской, И. Молодиковой, В. Мукомеля. М. : Центр миграционных исследований, 2007, 370 с.
9. Миграция и денежные переводы : цифры и факты – 2011 : статистический справочник. Издание 2-е. URL: <http://www.worldbank.org/migration>.
10. Миграция населения в контексте социальных наук : Сборник программ учебных курсов по миграции / под. ред. И. Н. Молодиковой. Смоленск : Маджента, 2005. 370 с.
11. Оникиенко В. В., Поповкин В. А. Комплексное исследование миграционных процессов. Анализ миграции населения УССР. М. : Статистика, 1973. 160 с.
12. Офіційний сайт Державного комітету статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
13. Пирожков С. И., Малиновская Е. А., Хомра А. У. Внешние трудовые миграции в Украине: социально-экономический аспект: монография. К. : НИПМБ, 2003. 134 с.
14. Пирожков С., Малиновська О., Марченко Н. Зовнішня міграція в Україні : причини, наслідки, стратегії. К., 1997. 127 с.
15. Прибиткова І. М. Основи демографії : посібн. К. : АртЕк, 1997. 256 с.
16. Пугач С., Митчик Ю. Просторовий аналіз соціальних інтернет-мереж у Волинській області. *Економічна та соціальна географія*. 2018. Вип. 79. С. 14–21. <https://doi.org/10.17721/2413-7154/2018.79.14-21>
17. Пугач С. О. Деякі підходи до типізації міграцій у сучасній науковій літературі. *Науковий вісник ВНУ. Географічні науки*. 2008. № 1. С. 134–139.
18. Руденко Л. Г., Старостенко Г. Г., Хомра О. У. Трудова маятникова міграція сільського населення прикордонних районів України. *Український географічний журнал*. 1996. № 4. С. 42–47.
19. Рыбаковский Л. Л. Региональный анализ миграций. М. : Статистика, 1973. 159 с.
20. Хомра А. У. Миграция населения : вопросы теории, методики исследования. К. : Наукова думка, 1979. 144 с.
21. Юдина Т. Н. Миграция : словарь основных терминов : учеб. пособие для студ. вузов. М. : Изд-во РГСУ, 2007. 472 с.